

تأثیرات صنایع دستی بر رشد اشتغال و صادرات

(مطالعه موردی: ولایت هرات)

نگارنده: محمد اسحاق فیضانی^۱

چکیده

صنایع دستی، باویژه‌گی‌هایی چون کاربربودن و ارزش افزوده بسیار بالا، تأمین مواد اولیه مصرفی از منابع داخلی، نیازمندی به سرمایه اندک، برخورداری از ابزار کار ساده و بازار ساده فروش محصولات، در افزایش تولید ناخالص ملی، افزایش درآمد سرانه، توسعه صادرات، کسب درآمد ارزی نقش دارد. هدف از این تحقیق، بررسی وضعیت صنایع دستی و تأثیر آن بر رشد اشتغال و صادرات ولایت هرات می‌باشد.

گویه‌های پرسش‌نامه در ارتباط با نقش صنایع دستی در توسعه اقتصادی نشان می‌دهند، که بیش‌تر پاسخ‌گویان ولایت هرات، نقش صنایع دستی در درآمدزایی و عدم نیاز به سرمایه‌گذاری زیاد را در توسعه اقتصادی تأثیرگذار می‌دانند؛ همچنین نتایج آماری آزمون تی وابسته فرضیه یک، نشان می‌دهد که صنایع دستی در توسعه اقتصادی تأثیرگذار می‌باشد.

واژه‌گان کلیدی: هرات، صنایع دستی، توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی، توسعه فرهنگی، گردش‌گری و میراث فرهنگی.

^۱ کادر علمی پوهنتون غالب هرات

مقدمه

از مطالعه کتاب اوستا، به‌خوبی معلوم می‌گردد، که کشور ما، تاریخ بسیار درخشان‌ی در زمینه صنعت دارد، قسمی که هزار سال قبل از میلاد مسیح، مردمان باختر (باکتریا) تمدن درخشنده‌ی (تمدن آریایی) در زمینه صنعت داشته‌اند. هنر صنایع دستی افغانستان نظر به موقعیت جغرافیایی خود پرورش گاه بعضی از تمدن‌های باستانی دیگر بوده است. صنایع دستی، به مجموعه‌ی از هنر و صنعت‌هایی اطلاق می‌گردد، که به‌طور عمده با استفاده از مواد اولیه بومی و انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید به کمک دست و ابزار دستی ساخته می‌شوند، که در هر واحد از آن‌ها ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعت‌گر به نحوی تجلی یافته و همین عامل، وجه تمایز این‌گونه محصولات از مصنوعات مشابه ماشینی و کارخانه‌ی است. به‌طور کلی، نقش صنایع دستی در اقتصاد هرات عبارت‌از: کمک به توسعه اقتصادی، ایجاد شغل، افزایش میزان صادرات، سرمایه‌گذاری اندک و بهره‌وری بالا می‌باشد (گالینه پوکا؛ ۱۳۴۶: ۲).

صنایع دستی کشورهای درحال توسعه، مخصوصاً افغانستان، به دلیل فراوانی مواد اولیه و دسترسی آسان به آن، عدم نیاز به سرمایه‌گذاری بالا، و نداشتن آلاینده‌گی زیست‌محیطی، می‌تواند به‌ترین گزینه در جهت رفع بی‌کاری و ایجاد اشتغال باشد؛ ازطرف دیگر، صنایع دستی به دلیل بار فرهنگی قوی‌بی که دارد، می‌تواند به عنوان سفیر فرهنگی کشور عمل نماید و ابزاری برای گفت‌وگوی تمدن‌ها باشد. در حال حاضر، کشور ما، مخصوصاً ولایت هرات، دارای انواع متفاوت صنایع دستی بوده، که شماری از مردم از این طریق امرار معیشت می‌کنند. سرمایه‌گذاری دولت در بخش صنایع دستی، ازجمله عوامل کلیدی در ایجاد اشتغال‌زایی بوده، طوری که این کار در افزایش بهره‌وری و صادرات کارساز می‌باشد؛ هم‌چنان افزایش نسبت صادرات صنایع دستی ازطریق به‌بود تراز تجاری و افزایش درآمد صادرکنندگان تولید را افزایش داده، درنتیجه تقاضا برای نیروی کار (اشتغال‌زایی) را نیز افزایش می‌دهد (حسینی؛ ۱۳۳۴: ۵۶).

در قسمت رابطه صنعت، اشتغال و صادرات با در نظر داشت تیوری مزیت نسبی ریکاردو^۲ چنین بیان می‌گردد: افزایش تولید نهایی در یک بخش (بخش صادرات) و به دنبال آن افزایش در ارزش توانایی نیروی کار به افزایش قیمت نسبی تولید کالاهای داخلی منجر می‌شود (نصرالهی؛ ۱۳۹۳: ۶۷).

این درحالی است، که افزایش کیفیت کالاهای تولیدشده در این بخش، نسبت به کالاهای دیگر رقیبان در سطح جهان، تقاضا برای این کالا را افزایش می‌دهد؛ به عبارت دیگر، افزایش تولید نهایی

² Ricardian comparative advantage

در بخش صادرات صنایع دستی، موجب پدیده جایگزینی واردات شده، در نتیجه اشتغال زایی را در این صنعت افزایش می‌دهد (دولت‌شاهی؛ ۱۳۷۱: ۱۲).

در ارتباط به پیشینه تحقیق باید گفت: نظر به اهمیت زیاد این موضوع (بررسی وضعیت صنایع دستی و تأثیر آن بر رشد اشتغال و صادرات ولایت هرات)، جست‌وجوهای متعددی در این زمینه صورت گرفت، ولی مشخص شد که پژوهشی به صورت کاملاً مشابه باین تحقیق تا حال انجام نشده است؛ اما چند تحقیق مرتبط با متغیرهای دیگر در برخی از نقاط کشور انجام شده است، که مشخصات هریک از آن‌ها قرار ذیل است:

- محمد خالد توخی، پایان‌نامه کارشناسی خود را در سال ۱۳۹۱ خورشیدی تحت عنوان «اهمیت تجارت صنایع دستی و تأثیر آن در رشد اقتصادی ولایت هرات»، با هدف بررسی تأثیرات تجارت صنایع دستی روی رشد اقتصادی ولایت هرات انجام داده است؛
 - خالد یوسفی، پایان‌نامه کارشناسی خود را در سال ۱۳۹۵ خورشیدی تحت عنوان «بررسی نقش بازاریابی در صادرات صنایع دستی افغانستان»، با هدف بررسی تأثیر بازاریابی در افزایش صادرات صنایع دستی افغانستان انجام داده است؛
 - عبدالدیان فایض، پایان‌نامه کارشناسی خود را در سال ۱۳۹۳ به صورت تحقیق کتابخانه‌یی تحت عنوان «اهمیت تجارت صنایع دستی در افغانستان»، به صورت کتابخانه‌یی با هدف بررسی اهمیت تجارت صنایع دستی در افغانستان انجام داده است؛
 - غزال مها نورزایی، پایان‌نامه کارشناسی خود را در سال ۱۳۹۴ خورشیدی تحت عنوان «بررسی میزان سطح تولیدات صنایع دستی و تأثیر آن بالای سطح اشتغال در ولایت هرات»، با هدف شناسایی انواع صنایع دستی و تأثیر آن بالای سطح اشتغال در ولایت هرات انجام داده است؛
 - محمد جاوید آرمان، پایان‌نامه لیسانس خود را در سال ۱۳۹۳ خورشیدی، تحت عنوان «بررسی نقش صنایع دستی و تأثیر آن بالای درآمد خانواده‌های ولایت هرات»، با هدف بررسی تأثیرات صنایع دستی روی درآمد خانواده‌های ولایت هرات انجام داده است.
- هدف اصلی این تحقیق، بررسی وضعیت صنایع دستی و تأثیر آن بر رشد اشتغال و صادرات ولایت هرات؛ با توجه به این هدف، قصد داریم به این پرسش که: آیا صنایع دستی باعث افزایش اشتغال و صادرات ولایت هرات می‌گردد یا خیر؟ پاسخ دهیم.
- قلمرو موضوعی این تحقیق، مباحث مربوط به صنعت دستی، اشتغال و صادرات می‌باشد؛ و از نگاه مکانی، شرکت‌های تولیدی صنایع دستی در ولایت هرات می‌باشد.

این تحقیق، یک تحقیق میدانی - کتابخانه‌یی است، که یافته‌های آن پس از ادبیات تحقیق و ارائه جامع روش تحقیق، بیان می‌گردد.

ادبیات تحقیق

صنایع دستی دهاتی: بافتن قالین و قالین‌چه، نمد فرشی، نمد پوشاکی، گلیم، سطرنجی، پلاس، جوال، طناب، خاک‌کش، جال‌های ماهی‌گیری، صید پرندگان، انواع چادر، ساختن برک و کشمیرهای را دار، انواع دست‌مال‌های دست‌پاک و روی‌پاک، سفره‌های پشمی، پنبه‌یی و مویی، بافت عرق‌گیر، رو زینی و زیرزینی اسب، کلاه‌دوزی و کلاه‌بافی، نخ‌ریسی، خیاطی، ساخت وسایل زراعتی، آسیاب‌ها و خراس‌ها، دست‌گاه‌های ابریشم‌سازی و آسیاب سنگ و ... می‌باشد.

صنایع دستی شهری؛ زیورآلات: انواع انگشتر، گوش‌واره، چوری، چوری‌بندک مروارید، پای‌زیب، میخک، نت بینی، زنجیر، طلسم، بازوبند، سمسله، تعویض سه‌گوش، تعویض لوله، قجری‌های پولکدار، پیش‌پینکی قجری، امیری، اوغانی، پنج قرآنی خوشه‌دار، روسینه‌یی، خفه‌بند و ... می‌باشد.

کارهای هنری روی قاب: کندن کاری (حکاکی)، ملیله‌کاری، زنجیره‌یی، کجکجی، چند سیمه‌یی و حکاکی‌های زیبا بر روی یراق اسبان.

میناکاری: هنر ظریف میناکاری در هرات، پیشینه‌یی دراز دارد. کار آن طوری است، که به‌وسیله رنگ‌های لعاب‌دار مخصوص، به روی فلزات طلا، نقره و مس نقش‌های لطیف و تزیینات دل‌نشینی خلق کنند و در حرارت زیاد آن را پخته و ثابت نمایند. از میناکاران اخیر هراتی می‌توان از مرحوم عبدالرحیم زرگر نام گرفت، که فرزند آن جواد ذاکری حالا در این هنر بسی خوش درخشیده است. او در اثر فشارهای جنگ افغانستان را ترک و به ایران مهاجرت کرد. وی در آن‌جا هم به کار هنری خود ادامه می‌دهد.

دیگ برونزی زرکوب هرات: این دیگ، که از شاه‌کارهای هنر فلزی و زرکوبی خراسان محسوب می‌شود. در سال ۵۵۹ ه.ق. در هرات ساخته شد و به روی آن نقوش بسیار ظریف و استادانه نباتی، حیوانی، انسانی و هندسی به مشاهده می‌رسد. دیگ دیگری، که در حدود ۲۵ سال بعد خلق شده، به راستی انسان را غرق در حیرت می‌کند. جنس دیگ از برونز می‌باشد، که روی آن با ظرافت و استادی طلا و نقره‌پوش گردیده است. به راستی که نمایان‌گر میزان رشد و انکشاف صنعت فلزکاری هرات آن روزگار است. سازنده‌گان و ایجادگران این آثار هنری، رشیدالدین خطاط زنده‌جانی، محمد بن عبدالواحد هروی صنعت‌گر و محمد الهروی بوده‌اند. دیگ‌ها در موزیم ارمیتاژ لنینگراد

محفوظ است، دربارهٔ دیگ زرکوب هری، برای نخستین بار یکی از دانش‌مندان روس به نام استاد وینورسکی در سال ۱۹۱۰م. مقاله‌یی نوشت و آن را به عنوان یک شاه‌کار معرفی نمود (پویان؛ ۱۳۹۲: ۱۲-۱۴).

مس‌گری: در کتاب اقتصادی کالنی از شهرت لوازم مسی هرات یادآوری شده است. در هرات وسایل و لوازم آتی تولید می‌شد: وسایل پخت‌وپز، لوازم غذاخوری و چای‌خوری، وسایل قنادی، لوازم حمام، انبیک‌های عرق کشی، صراحی، پتنوس پایه‌دار، سماوار، جام، آفتابه و لگن، طشت، آبدان، چلم، شمع سوز و غیره.

گدازگری: کوره‌های ذوب فلزات، به خصوص ذوب فلز مس در ولایت هرات به قرون گذشته بر می‌گردد. در قرن جاری هم این کارگاه‌ها همان حال و هوای سده‌های میانه را داشت. در این کوره‌های گلین دستی، که با زغال داغ می‌گردید، وسایل و ظروف مسی استهلاک‌شده و شکسته را ذوب کرده و به زور بازو و عرق جبین به ورقه‌های مسی نازک تبدیل می‌کردند. مواد مذاب را به اندازهٔ معین از درون کوره به روی سندان‌های بزرگ و مقاوم انتقال داده و در زیر چکش‌های بزرگ و پُتک‌های گران به ورقه‌های متنوع تبدیل می‌کردند و از آن در ساختن ظروف مسی استفاده می‌شد. در سال ۱۳۵۲ در هرات، چهار کارگاه گدازگری موجود بود، که حالا از آن خبری نیست.

سوزن‌گری: حرفهٔ سوزن‌سازی در هرات، به مانند حرفه‌های دیگر، سابقهٔ زیاد دارد و اسفزاری از آن به خوبی یاد کرده است. سوزن‌گران هراتی در شهر کهنه، محلهٔ مخصوص داشتند، که در کوچهٔ خراطی فعال بود. حالا از ساخت سوزن و استادان سوزن‌گر اثری نمانده است و از آن فقط خاطره‌یی در اذهان و نقوشی در اوراق تاریخ به یادگار مانده است (نشریهٔ وزارت معادن و صنایع؛ ۱۳۷۰).

نجاری: پیشهٔ نجاری در هرات، سابقه‌یی دراز دارد و از باستان‌زمانه‌ها، هرویای فن نجاری را بلد بوده‌اند. به قول میرغلام محمد غبار، تاریخ‌نویس مشهور کشور، نجاری نزد آریایی‌های کهن، اهمیت شایانی داشته و از آن در ساختن عراده‌ها و کراچی‌های اسبی استفاده زیادی می‌کردند. در طول تاریخ ظرافت‌های هنری استادان هراتی در ساختن درب، کلکین، اورسی و دیگر اسباب و آلات مورد ضرورت متبازر بوده است. نجاری در هرات اکنون شامل بخش خراطی، درب و پنجره‌سازی، مبل‌سازی و بادی‌سازی می‌شود. خراطی در هرات تاریخ طولانی داشته و خراطان هروری، محلهٔ مخصوص دارند. محل کارشان به کوچهٔ خراط‌ها مشهور است. تولیدات خراطی عبارت است از: اسباب بازی کودکان، وسایل چوبین زراعتی، بافنده‌گی و دست‌گاه‌های پیلهوری، چرخ‌های ریسنده‌گی، چرخ چاه، کرسی، سه‌پایه، میزهای کوچک، زینه، لوازم خانه‌گی، درب و پنجره و ...

صنعت بافنده‌گی: مردم هرات در بافتن پارچه‌های نفیس، تجارب تاریخی و شهرت فراوان داشته و در ادوار تاریخ هم‌واره در رشد و انکشاف این صنعت تلاش ورزیده‌اند. آریایان قدیم در این فن مهارت شگفت‌انگیزی از خود نشان دادند. گویند که: «در دوره ساسانی فن بافنده‌گی به اوج عظمت و منتهی درجه ترقی خود رسیده بود».

هرات در آن روزگاران به مثابه مرکز اعیان‌نشین زردشتی و مهارت در صنعت ابریشم‌سازی در این فن چه خوش درخشیده باشد. بله، در جغرافیای مینگ در این‌باره آمده است: «مردم هرات پارچه‌های گوناگون از ابریشم سازند و انواع فرش‌های آن‌ها خیلی نفیس است، که رنگ آن زایل نمی‌شود».

پس از انتشار اسلام در خطه پهنای خراسان، باز هرات به عنوان قلب پُر تپش خراسان زمین در صنعت بافنده‌گی نام و آوازه بسیار یافت و تکه‌باب هروی از نفاست و مرغوبیت کم‌نظیری برخوردار بود. در هنگام تهاجم لشکر چنگیز به این ولایت، که پس از دوره کوتاه نبرد در مرتبه نخست به مصالحه انجامید، هروی‌ان پارچه‌باب بس نفیسی به تولی خان فرزند چنگیز به عنوان تحفه پیشکش نمودند، که در تاریخ حبیب‌السیر از آن یاد شده است: «امیر عزالدین مقدم هروی، که پیش‌وای جامه‌بافان هرات بود، با صد جامه‌باف، که هر یکی نه جامه قیمتی در دست داشتند، به حضور تولی خان مبادرت نمودند» (مجله ریاست اتحادیه صادرکنندگان قالین: ۱۳۸۱).

پتوبافی (کرکی و پشمی): پتوبافی در هرات، تاریخی بس طولانی دارد. جنگ و ناامنی‌های روز افزون این صنعت را نیز صدمه زد. در اسد سال ۱۳۸۷ طبق گفته استادکاران و مالکان کارگاه‌ها، مانند محمد شریف ابریشمی و غلام‌حسین حسین‌زاده در شهر هرات به تعداد ۱۰ کارگاه باقی مانده است. در کارگاه‌های هرات دو قسم پتوی کرکی و پشمی در چند رنگ جوزی، قهوه‌یی، سفید و سیاه تولید می‌گردد. مواد اولیه، مانند کرک و پشم در خود هرات تولید شده و به تار تبدیل می‌شود. به قول استادان و پتوفرشان، جنسیت و کیفیت پتوهای هراتی بالاتر از پتوهای وارداتی است.

صنایع دستی در بین کوچیان: بافتن قالین و قالین‌چه، پلاس و خیمه‌های موی بزی، طناب، عرق‌گیر اسب، زری‌دوزی، دست‌دوزی، خیاطی با سوزن دستی، پشم و موی ریزی (پویان؛ ۱۳۹۲: ۱۶-۲۰).

روش تحقیق

تحقیق حاضر، با هدف بررسی وضعیت صنایع دستی و تأثیر آن بر رشد اشتغال و صادرات ولایت هرات انجام شده‌است. نمونه آماری مطلوب برای این تحقیق، با استفاده از جدول مورگان استخراج

گردیده است؛ هم‌چنان حجم نمونه، به صورت تصادفی از جدول مورگان تعیین شده، داده‌های مورد نیاز تحقیق، از دو دسته، داده‌های اولیه و ثانویه هستند. داده‌های ثانویه از طریق مطالعات کتابخانه‌یی به دست آمده‌اند و داده‌های اولیه هم با استفاده از پرسش‌نامه استاندارد در این زمینه تهیه شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده گردیده است. این تحقیق، شامل دو بخش تحقیقات میدانی و کتابخانه‌یی بوده، که در تحقیقات کتابخانه‌یی از کتاب‌ها و مقاله‌های معتبر مرتبط، استفاده شده‌است؛ اما در تحقیق میدانی از داده‌های اولیه، که توسط پرسش‌نامه جمع‌آوری گردیده، استفاده صورت گرفته است.

جامعه آماری

باتوجه به محدودیت جامعه آماری، برای نمونه‌گیری از روش تصادفی ساده استفاده نموده و ۶۰ پرسش‌نامه جمع‌آوری شد. قلمرو مکانی این پژوهش ولایت هرات می‌باشد. دراین مطالعه برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه و اسناد کتابخانه‌یی و مقالات علمی استفاده شده است. برای برآورد پایایی پرسش‌نامه، تعداد ۲۰ پرسش‌نامه در مرحله پیش‌آزمون (pretest) مورد استفاده قرار گرفت و بعد از استخراج، نمرات مربوط به هر پرسش‌نامه و واردنمودن آن‌ها به کمپیوتر، از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. از آن‌جا، که ضریب به دست آمده، برای متغیرها، بالای ۰/۸۸ می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت، که ابزار پژوهش ابزاری پایا و اعتمادپذیر می‌باشد. جامعه آماری در این پژوهش، شامل صنعت‌گران کوچک، کارکنان شرکت‌های تولیدی صنایع دستی در ولایت هرات را شامل می‌شود.

نمونه آماری

از آن‌جایی که در مسائل سر شماری، محقق می‌بایست به تمام اعضای جامعه آماری مراجعه کند، از این رو وقت و زمان زیادی برای انجام پروسه نیاز است؛ اما نمونه‌گیری بر روی بخش محدودی از جامعه صورت می‌گیرد؛ لذا سرعت انجام کارها به شدت افزایش می‌یابد؛ ازاین‌رو، برای تحقیق حاضر باتوجه به ویژه‌گی‌های جامعه آماری، شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بی مناسب می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکرین استفاده شده و ۶۰ شرکت تولیدی، به‌عنوان نمونه آماری تعیین شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش، جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS22 و آزمون تی استودنت جهت مشخص‌ساختن و قبولی فرضیه‌ها استفاده شده و هم‌چنین برای آمار توصیفی از جداول کثرت کار گرفته شده است.

یافته‌های تحقیق

در این زمینه، برای تحلیل توصیفی داده‌ها از روش آمار توصیفی، هم‌چون فراوانی مطلق، انحراف معیار، میان‌گین، چوله‌گی، کشیده‌گی، حداقل و حداکثر استفاده شده است و هم‌چنین در قسمت تحلیل استنباطی تفکیک‌های آمار استنباطی، از آزمون تی استفاده شده است.

۱. آمار توصیفی افزایش درآمد

در گویۀ یک، ۳۱ نفر خیلی زیاد، ۲۲ نفر زیاد، ۶ نفر متوسط، ۱ نفر کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی ولایت هرات در جذب گردش‌گران تأثیرگذار است. در گویۀ دو، ۱۵ نفر خیلی زیاد، ۲۰ نفر زیاد، ۱۷ نفر متوسط، ۷ نفر کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در درآمدزایی ولایت هرات، تأثیرگذار است. در گویۀ سه، ۴ نفر خیلی زیاد، ۱۵ نفر زیاد، ۱۹ نفر متوسط، ۱۸ نفر کم، ۴ نفر خیلی کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی ولایت هرات در ارزآوری تأثیرگذار است. در گویۀ چهار، ۹ نفر خیلی زیاد، ۲۲ نفر زیاد، ۲۱ نفر متوسط، ۶ نفر کم، ۲ نفر خیلی کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی به سرمایه‌گذاری زیاد نیازی ندارد. در گویۀ پنج، ۵ نفر خیلی زیاد، ۱۹ نفر زیاد، ۲۳ نفر متوسط، ۱۰ نفر کم، ۳ نفر خیلی کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در تأمین نیازهای بومی مردم، تأثیرگذار است. در گویۀ شش، ۱۱ نفر خیلی زیاد، ۱۱ نفر زیاد، ۱۶ نفر متوسط، ۱۶ نفر کم، ۶ نفر خیلی کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در صادرات نقش دارد. در گویۀ هفت، ۴ نفر خیلی زیاد، ۱۵ نفر زیاد، ۲۶ نفر متوسط، ۱۵ نفر کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در رونق اقتصادی کارگاهی مؤثر است.

جدول آمار توصیفی افزایش درآمد

میان‌گین	انحراف معیار	چوله‌گی	کشیده‌گی	حداقل	حداکثر
۱.۰۵	۰.۳۰	۰.۰۵	۰.۰۵	۰	۱

۲. آمار توصیفی رفاه اجتماعی

در گویۀ یک، ۷ نفر خیلی زیاد، ۲۳ نفر زیاد، ۲۰ نفر متوسط، ۹ نفر کم، ۱ نفر خیلی کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی ولایت هرات، در کاهش مهاجرت مؤثر است. در گویۀ دو، ۸ نفر خیلی زیاد، ۱۵ نفر زیاد، ۳۳ نفر متوسط، ۴ نفر کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در کاهش مشاغل کاذب و پنهان مؤثر اند. در گویۀ سه، ۱۸ نفر خیلی زیاد، ۲۵ نفر زیاد، ۱۴ نفر متوسط، ۲ نفر کم، ۱ نفر خیلی

کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در اشتغال‌زایی زنان نقش دارد. در گویۀ چهار، ۱۶ نفر خیلی زیاد، ۲۲ نفر زیاد، ۱۹ نفر متوسط، ۳ نفر کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در شناساندن آداب و رسوم مردم ولایت هرات، تأثیرگذار است. در گویۀ پنج، ۶ نفر خیلی زیاد، ۱۹ نفر زیاد، ۱۵ نفر متوسط، ۲ نفر کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در اشتغال‌زایی تأثیرگذار است. در گویۀ شش، ۱۲ نفر خیلی زیاد، ۱۲ نفر زیاد، ۲۲ نفر متوسط، ۱۰ نفر کم، ۴ نفر خیلی کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در توسعه مشارکتهای خانواده‌گی و فامیلی نقش دارد.

جدول آمار توصیفی رفاه اجتماعی

میان‌گین	انحراف معیار	چوله‌گی	کشیده‌گی	حداقل	حداکثر
۲۱.۱۸	۳.۴۷	-۰.۳۴۲	-۰.۰۱۲	۱۳	۲۸

۳. آمار توصیفی افزایش اشتغال‌زایی

در گویۀ یک، ۲۲ نفر خیلی زیاد، ۱۶ نفر زیاد، ۱۵ نفر متوسط، ۵ نفر کم، ۲ نفر خیلی کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در حفظ ارزش‌های فرهنگی، تأثیرگذار است. در گویۀ دو، ۱۵ نفر خیلی زیاد، ۱۸ نفر زیاد، ۲۴ نفر متوسط، ۳ نفر کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در آشنایی گردش‌گران با فرهنگ بومی ولایت هرات، تأثیرگذار است. در گویۀ سه، ۱۷ نفر خیلی زیاد، ۱۹ نفر زیاد، ۲۲ نفر متوسط، ۲ نفر کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در ذوق هنری و خلاقیت مردم نقش دارد. در گویۀ چهار، ۹ نفر خیلی زیاد، ۲۶ نفر زیاد، ۱۶ نفر متوسط، ۸ نفر کم، ۱ نفر خیلی کم، پاسخ داده‌اند، که تکنالوژی بومی و عدم نیاز به فناوری پیچیده، در توسعه صنایع دستی مؤثر است. در گویۀ پنج، ۱۳ نفر خیلی زیاد، ۲۵ نفر زیاد، ۱۴ نفر متوسط، ۸ نفر کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی ولایت هرات جاذبه‌یی برای گردش‌گران است. در گویۀ شش، ۱۱ نفر خیلی زیاد، ۲۹ نفر زیاد، ۱۳ نفر متوسط، ۶ نفر کم، ۱ نفر خیلی کم، پاسخ داده‌اند، که صنایع دستی در انتقال بار فرهنگی و بومی به گردش‌گران مؤثر است.

جدول آمار توصیفی افزایش اشتغال‌زایی

میان‌گین	انحراف معیار	چوله‌گی	کشیده‌گی	حداقل	حداکثر
۲۲.۴۵	۳.۷۹	-۰.۱۸۴	-۰.۵۴۳	۱۴	۲۹

آمار استنباطی

فرضیه اصلی

صنایع دستی، باعث افزایش سطح اشتغال و صادرات ولایت هرات می شود.

جدول آزمون t وابسته

متغیر	T	سطح معناداری	درجه آزادی	میان گین
توسعه کلی	۵۲.۶۰	۰.۰۰۰	۵۹	۲۱.۱۸

آزمون t وابسته فرضیه اصلی پژوهش، نشان می دهد، باتوجه به سطح معناداری (۰.۰۰۰) به دست آمده، مقدار t ، با درجه آزادی ۵۹ در سطح ۹۹ درصد معنادار می باشد؛ بنابراین، فرضیه مورد تأیید قرار می گیرد.

فرضیه فرعی اول

صنایع دستی، باعث افزایش درآمد خانواده ها می گردد. صنایع دستی متغیر مستقل، اما در آمد متغیر وابسته است.

جدول آزمون t وابسته

متغیر	T	سطح معناداری	درجه آزادی	میان گین
توسعه اقتصادی	۴۵.۰۴	۰.۰۰۰	۵۹	۲۳.۹۵

آزمون t ، وابسته فرضیه اصلی پژوهش، نشان می دهد، با توجه به سطح معناداری (۰.۰۰۰) به دست آمده، مقدار t با درجه آزادی، ۵۹ در سطح ۹۹ درصد معنادار می باشد؛ بنابراین، فرضیه مورد تأیید قرار می گیرد.

فرضیه فرعی دوم

مؤثریت اقتصادی صنایع دستی، باعث رفاه اجتماعی خانواده ها می گردد.

جدول آزمون t وابسته

متغیر	T	سطح معناداری	درجه آزادی	میان گین
توسعه فرهنگی	۴۵.۸۴	۰.۰۰۰	۵۹	۲۲.۴۵

جدول ۴-۹ آزمون t ، وابسته فرضیه اصلی پژوهش، نشان می دهد، باتوجه به سطح معناداری (۰.۰۰۰) به دست آمده، مقدار t با درجه آزادی ۵۹ در سطح ۹۹ درصد معنادار می باشد؛ بنابراین، فرضیه مورد تأیید قرار می گیرد.

فرضیه فرعی سوم

تنوع صنایع دستی، باعث افزایش اشتغال در ولایت هرات می‌گردد.

جدول آزمون t وابسته

متغیر	T	سطح معناداری	درجه آزادی	میان گین
توسعه اجتماعی	۴۷.۲۰	۰.۰۰۱	۵۹	۲۱.۱۸

آزمون t وابسته فرضیه اصلی پژوهش، نشان می‌دهد، باتوجه به سطح معناداری (۰.۰۰۱) به دست آمده، مقدار t با درجه آزادی ۵۹ در سطح ۹۹ درصد معنادار می‌باشد؛ بنابراین، فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد.

نتیجه گیری

نتایج این پژوهش را به گونه نکته‌وار، چنین می‌شود بیان نمود:

- صنایع دستی در هرات، باعث افزایش درآمد خانواده‌ها می‌گردد؛
- مؤثریت اقتصادی صنایع دستی در هرات، باعث رفاه اجتماعی خانواده‌ها می‌گردد؛
- تنوع صنایع دستی در هرات، باعث افزایش اشتغال در این ولایت می‌گردد؛
- صنایع دستی، منجر به توسعه اقتصادی ولایت هرات می‌گردد؛
- رشد صنایع دستی، باعث رونق گردشگری این ولایت می‌گردد؛
- رشد صنایع دستی، باعث می‌شود تا فرهنگ، رسوم و عنعنات ولایت هرات تقویت گردد؛
- سرمایه‌گذاری در این صنعت، واردات مشابه خارجی را کاهش داده، در نتیجه چرخه اقتصادی این ولایت فعال می‌گردد؛
- صنایع دستی در هرات، به دلیل فراوانی مواد اولیه و دسترسی آسان به آن، عدم نیاز به سرمایه‌گذاری بالا، و نداشتن آلاینده‌گی زیست‌محیطی، می‌تواند به‌ترین گزینه در جهت رفع بی‌کاری و ایجاد اشتغال باشد؛
- صنایع دستی، به دلیل بار فرهنگی قوی‌یی که دارد، می‌تواند به عنوان سفیر فرهنگی عمل نماید و ابزاری برای گفت‌وگوی تمدن‌ها باشد.

پیش‌نهادها

- (۱) ایجاد و تقویت تعاونی‌های صادرکننده‌گان صنایع دستی و آموزش و به‌کارگیری نیروهای جوان؛
- (۲) تأسیس و راه‌اندازی بازارچه‌های صنایع دستی؛
- (۳) ایجاد مراکز و مناطقی که در آن‌ها بتوان مراحل ساخت و تولید صنایع دستی را برای گردش‌گران به نمایش گذاشت؛
- (۴) راه‌اندازی بانک اطلاعات جامع صنایع دستی و ترویج تجارت الکترونیک؛
- (۵) تهیه و تدوین استاندارد مواد اولیه مورد مصرف با حفظ اصالت‌های بومی، ملی و فرهنگی؛
- (۶) افزایش پوشش بیمه برای نیروهای کار و تولیدات صنایع دستی؛
- (۷) افزایش میزان تنوع و بالابردن کیفیت و افزایش میزان دوام هنرهای صنایع؛
- (۸) تولید صنایع دستی با الهام از نگاره‌های تاریخی و باستانی؛
- (۹) قابل‌شدن تسهیلات لازم و ارزان‌قیمت، حتا رایگان برای صادرات صنایع دستی و فراهم‌آوردن امکانات و ارائه خدمات مناسب در این زمینه؛

سرچشمه‌ها

۱. پویان، رسول. (۱۳۹۲). **اقتصاد عمومی هرات**. چاپ اول. هرات: چاپ و نشر توانا.
۲. توخی، محمدخالد. (۱۳۹۱). «اهمیت تجارت صنایع دستی و تأثیر آن در رشد اقتصادی ولایت هرات». پایان‌نامه لیسانس. دانش‌کده اقتصاد دانش‌گاه هرات.
۳. حسینی، میراحمد. (۱۳۸۴). «عوامل کلیدی در اشتغال‌زایی بخش صنعت». پایان‌نامه مقطع فوق لیسانس. دانش‌گاه پیام نور، واحد افغانستان.
۴. دولت‌شاهی، طهماسب محتشم. (۱۳۷۱). **تیوری‌ها و سیاست‌ها در اقتصاد کلان**. چاپ اول. تهران: انتشارات کسرا.
۵. طراوت، محمد قاسم. (۱۳۹۳). «شناخت صنایع دستی». پایان‌نامه مقطع لیسانس. دانش‌کده اقتصاد دانش‌گاه هرات.
۶. فروزش، محمد ابراهیم. (۱۳۸۸). **بازسازی هرات**. هرات: مطبعه آزادی.
۷. فوگت، قرتیس. (۱۹۷۲). **سیاست‌های انکشافی حرفه‌وی صنایع دستی**. مترجم: محمد انور. چاپ هفدهم. کابل: نشر رسالت.

۸. گالینه پوکا، چینگرا. (۱۳۴۶). «صنایع افغانستان». کابل: مجله آریانا. شماره سوم.
۹. نصرالهی، زهرا. (۱۳۹۳). «رابطه میان تجارت و اشتغال‌زایی در بخش صنعت». مجله دانش‌گاه یزد. شماره دوازدهم.
۱۰. یوسفی، خالد. (۱۳۹۵). «بررسی نقش بازاریابی در صادرات صنایع دستی افغانستان». پایان‌نامه مقطع لیسانس. دانش‌کده اقتصاد دانش‌گاه هرات.
۱۱. مجله ریاست اتحادیه صادرکننده‌گان قالین افغانی. سال ۱۳۸۱.
۱۲. نشریه اتحادیه مولدین و صادرکننده‌گان قالین. سال ۱۳۸۱.
۱۳. وزارت معادن و صنایع. (۱۳۷۰). نشریه وزارت معادن و صنایع.

